

Анотації

Ищенко А. А. Первый всеукраинский съезд депутатов всех уровней в Северодонецке на страницах одесской региональной прессы.

В статье отображается фрагмент «оранжевой революции» ноября–декабря 2004 года, а именно, Первый всеукраинский съезд депутатов всех уровней в Северодонецке, на страницах Одесской региональной прессы.

Ischenko A. A. Odessa press about the First All-Ukrainian Congress of all levels deputies in Severodonetsk.

This article shows an episode of «The Orange Revolution» in November-December of 2004, namely, the First All-Ukrainian Congress of all levels deputies in Severodonetsk reflected in Odessa regional press.

А. В. Кожанов

ВИСВІТЛЕННЯ ПРЕСОЮ СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТ «ЛІТЕРАТУРНА УКРАЇНА» ТА «РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»)

Ключові слова: Рух, Установчий з'їзд НРУ, компартійна преса, пропаганда та агітація.

Ключевые слова: Рух, Учредительный съезд НРУ, компартийная пресса, пропаганда и агитация.

Key words: Rukh, founding congress of NRU, communist party press, propaganda and agitation.

Утворення Народного Руху України за перебудову на Установчому з'їзді 8–10 вересня 1989 року стало важливим кроком національно-демократичних сил на шляху до становлення нової системи суспільно-політичного світогляду у державі. Найкраще про непересічність цієї події свідчить підвищена до неї увага збоку провідних видань та інших ЗМІ.

Немаловажливу роль у зародженні й поширенні прогресивних ідей у державному вимірі відіграє національно-демократична преса, з огляду на її пропагандистські можливості і нерідко актуальне, багатогранне висвітлення різного виду інформації. Саме тому у розгляді складних трансформаційних тенденцій

політичного життя України кін. 1980-х — поч. 1990-х рр. виняткову актуальність становить аналіз періодичних видань, які є втіленням гострих суспільних дискурсів, надбанням еволюції громадсько-політичної думки зазначеного періоду.

Проблемам зародження та діяльності НРУ присвячено науковий доробок вітчизняних вчених О. В. Гараня, Г. І. Гончарука, В. Г. Ковтуна, А. М. Русначенка [1].

Завданням дослідження є аналіз періодичних видань з метою встановлення основних суспільно-політичних умов і настроїв, в яких відбувався процес становлення Народного Руху України за перебудову.

Установчі збори НРУ юридично оформили організацію, обрали її керівні органи, матеріалізували ідею Руху у всеукраїнському масштабі. На сторінках «Літературної України» було відзначено, що у роботі Першого Всеукраїнського з'їзду Руху взяло участь 1109 чоловік, які представляли близько 280 тисяч активних членів НРУ, згуртованих у 1247 організаціях. Делегати, обговорюючи діяльність оргкомітету і завдання Руху, низки програмних співдоповідей з екологічних, економічних, аграрних, соціальних, міжнаціональних та інших проблем, вирішили прийняти програму і статут [2, с. 1].

Офіційну позицію партії з приводу новоствореної організації висловив Л. Кравчук у виступі на Установчому з'їзді НРУ: «Виходячи з того, що народження НРУ — наслідок перебудови, демократії і гласності, започаткованих КіпрС, партійні організації республіки хотіли б бачити у Рухові свого природного й активного союзника в справі оновлення суспільства». І все б нічого, але далі простежується двозначний натяк на те, яким шляхом має реалізовувати свої програмні положення НРУ — «уникати найзгубніших помилок, серед яких захоплення говорильнею, мітингами і т. п.» [3, с. 5]. Крізь текст виступу червоною ниткою проходить притаманний ЦК КПУ принцип «не можеш знищити — потрібно очолити». «Потрібні спільні дії зі здоровими силами Руху. А для цього потрібна платформа, в якій би зберігалася сутність понять, оцінок, напрямів дії, конкретних планів та заходів» — стверджує завідувач ідеологічного відділу ЦК КПУ, й таку платформу, звісно, вбачає в «рамках удосконалення радянської соціалістичної федерації на основі рішень XIX Всесоюзної партконференції та ґрунтуючись

на принципових засадах проекту ЦК КПРС «Національна політика партії в сучасних умовах» [4, с. 5].

Стосовно Установчого з'їзду НРУ слід згадати ще один показовий інцидент, що віддзеркалює суспільно-політичну ситуацію навколо зазначеної події. До редакції «Літературної України» звернувся з листом ведучий телеканалу УТ-1 Зиновій Кулик, в якому розповідав про причини низької якості репортажу з місця проведення республіканського з'їзду НРУ.

Ведучий телепередачі «Суботні зустрічі» розповів: «Напередодні відкриття з'їзду оргкомітет більшістю голосів (23 — за, 11 — проти) ухвалив дозвіл на його трансляцію за допомогою пересувної телевізійної станції (ПТС). Наступного дня керівник центру підготовки з'їзду М. Покровський взяв на себе відповідальність не допустити ПТС до залу засідань, позбавивши тим самим наших телеглядачів ширшої відеоінформації про цю подію. Нам дозволили працювати в залі засідань лише двома репортажними камерами і проводити запис тільки окремих сюжетів» [5, с. 5]. Цікавим є зауваження З. Кулика про те, що керівник прес-центру Л. Карнаухов «спробував протиставити журналістів ЦТ та УТ, підкреслюючи низький рівень об'єктивності викладу подій з'їзду НРУ журналістами УТ ... передімною, наприклад, він (Карнаухов) поставив ультимативну вимогу подати прес-центру сценарний план відеофрагментів (поденний та погодинний), що зніматимуться на з'їзді, — далеко не нова форма цензури» [6, с. 5].

Навіть після офіційного оформлення Руху в'їдлива та часто необґрунтована критика збоку друкованих органів Компартії не припинилася.

У березневому номері «Літературної України» опубліковано звернення членів СПУ до ЦК Компартії України з наріканнями на безпідставну критику та відверті наклепи, організовані редакцією газети «Правда України». Слід зазначити систематичний характер такої пропаганди, що засвідчують такі цитати: «Під приводом обговорення проекту Програми Народного Руху України за перебудову «Правда України» почала обливати брудом українських письменників та митців, у чомусь навіть перевершивши друковані органи 1937–38, 1946–47, 1949, 1951, 1953 рр., коли ті «громили» «троцькістів» та «бухарінців», «українських націоналістів», «космополитів», знову «націона-

лістів», «лікарів-убивців...» 23 березня 1989 року ця ж газета друкує пасквіль «Вопрос по существу», в якому оббріхано лауреата Державної премії СРСР та УРСР Івана Драча. У ті місяці, коли тривало обговорення проекту Закону про мови, «Правда України» друкує (у травні 1989 р.) образливого характеру допис якоїсь Межжеріної, котра фактично заперечує право Києва бути українським містом, мові українській — державною мовою республіки... Не припиняє «Правда України» своєї недостойної діяльності і 1990 року. 23–24 січня вона вмістила кілька матеріалів, у яких учасникам ланцюга єдності приписувалися антирадянські висловлювання, прагнення «роз'єднати» багатомільйонний народ України» [7, с. 1].

На думку авторів листа, головною метою кампанії є протиставити інтелігенцію робітництву та селянству, завдаючи цим самим удару по вразливому місцю Руху — його соціальній базі, більшість якої становить переважно інтелігенція.

Чимало критики випало на долю акцій та заходів, ініціатором яких виступив Народний Рух України за перебудову. Підтвердження знаходимо на сторінках офіційної преси. У відкритому листі до І. Драча та Д. Павличка вміщено критику доктора філологічних наук Н. Костенко стосовно розсилання від імені секретаріату Руху та правління ТУМу на адресу низових осередків листа та відозви до громадян України «взяти активну участь у святкуванні Дня Соборності України». Перше звинувачення автори відозви отримали через те, що призначили святкування на 21 січня — день смерті В. І. Леніна. Далі авторка Костенко, опираючись на Українську Загальну Енциклопедію стверджує: «Ніякої Соборної України у січні 1919 р. утворено не було... Споконвічна мета трудящих Західної України та всього народу здійснилася у вересні 1939 року» [8, с. 1].

Слід зазначити, що висвітлення подій навколо Руху офіційною пресою носило необ'єктивний та претензійний характер: «Недільна акція НРУ — живий ланцюг — викликала неоднозначну реакцію серед людей. Не вийшло ланцюга, бо камера постійно натрапляла на прогалини... Цю акцію (на перший погляд безневинну, ба навіть патріотичну) з ланцюгом він хотів провести на честь річниці з'єднання західних і східних областей України. А виніс, навіть мимоволі, на поверхню конфронтаційні настрої. І запахло тут політичним авантюризмом» [9, с. 3].

Завданням друкованих органів КПУ цього періоду стало штучне створення та нав'язування образу НРУ як такого, що, за висловом кореспондента «Радянської України», «обдурює людей, маскується гаслами перебудови та спекулює на національних почуттях» [10, с. 2].

Інколи публікації преси, присвячені Руху, носили провокаційний та дещо комічний характер. Показовим став випадок, описаний на шпальтах «Радянської України» від 22 березня. У 67 номері газети вийшла стаття під промовистою назвою: «Неложними устами і чистими руками. Суттєве уточнення до телеграми, що надійшла з Івано-Франківського виробничого об'єднання «Промприлад» і була опублікована в «Літературній Україні» 9 березня». Стаття розповідає таке: «Багатьох трудівників Івано-Франківського «Промприладу», м'яко кажучи, здивували ті кілька рядків телеграми, опублікованих у «Літературній Україні» 9 березня. Виявляється, вони, тобто робітники і службовці підприємства, підтримують ініціативу по створенню Народного Руху і схвалюють проект його програми. Від імені 1715 чоловік про це повідомив О. Барабаш» [11, с. 3]. У результаті особистого спілкування кореспондента «РУ» з робітниками «Промприладу» з'ясувалося, що жоден з них не знайомий з О. Барабашем. Відділу кадрів вдалося розшукати єдину людину з таким прізвищем — Ірину Іванівну. Жінка зі «сльозами на очах, сильно обурюючись», запевнила, що нічого не писала, і взагалі, про Рух робітниця шостого цеху ніколи не чула. Крім того, партком виробничого об'єднання обговорив проект програми НРУ і визнав його неприйнятним та недоцільним [12, с. 3].

Отже, протягом всієї історії становлення Народного Руху України за перебудову преса стала ареною протистояння між прихильниками та противниками організації, що залучила до дискусії представників різних соціальних верств та світоглядів. Аналізуючи зміст публікацій комуністичних газет періоду 1989–1990 рр., можна простежити тенденцію взаємовідносин влади та опозиції, що виражається у початковому намаганні першої знищити Рух у зародку, поступовому перебиранні гасел опонента з метою його поглинути та розчинити, у підсумку дискредитуючи механізми реалізації програми НРУ через неможливість їх блокування. Важкі суспільно-політичні умови, в

яких відбувся процес становлення організації, в значній мірі були результатом антирухівської істерії, що штучно нагнітала-ся владними ЗМІ.

Джерела та література

1. Гарань О. В. Від створення Руху до багатопартійності: [монографія] / Олексій Васильович Гарань. — К.: Видавництво товариства «Знання» України, 1992. — 48 с. — (Сер. 1 «Час»; № 1); Гарань О. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України: [монографія] / Олексій Гарань. — К.: «Либідь», 1993. — 198 с.; Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія: [монографія] / Григорій Іванович Гончарук. — Одеса: Астропринт, 1997. — 380 с.; іл.; Ковтун В. Історія Народного Руху України: [монографія] / В. Ковтун. — К.: Факт, 1999. — 407 с.; Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950 –початок 1990-х років: [монографія] / А. Русначенко. — К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. — 720 с.
2. Установчий з'їзд Народного Руху України // Літературна Україна. — 1989. — № 37 (4342). — 14 верес.
3. Установчий з'їзд Народного Руху України. Виступ Л. Кравчука // Літературна Україна. — 1989. — № 38. — 21 верес.
4. Там само.
5. Кулик З. Хто ж лишився дезінформованим / З. Кулик // Літературна Україна. — 1989. — № 36. — 7 верес.
6. Там само.
7. Центральному Комітету Компартії України (від партійного комітету Київської організації Спілки письменників України) // Літературна Україна. — 1990. — № 9. — 1 берез.
8. Костенко Н. До розуму, до істини / Н. Костенко // Радянська Україна. — 1990. — № 17. — 21 січ.
9. Лукеча М. З якими лозунгами / М. Лукеча // Радянська Україна. — 1990. — № 21. — 26 січ.
10. Водзінський Л. Керуватись розумом / Л. Водзінський // Радянська Україна. — 1990. — № 22. — 27 січ.
11. Шляхтич В. Неложними устами і чистими руками / В. Шляхтич // Радянська Україна. — 1989. — № 67. — 22 берез.
12. Там само.

Анотації

Кожанов А. В. Освещение прессой становления и деятельности Народного Руха Украины.

В статье рассматриваются общественно-политические обстоятельства процесса становления Народного Руха Украины, а также анализируется характер публикаций партийной прессы, посвященных деятельности данной организации.

Kozhanov A. V. Press coverage of formation of Narodny Rukh of Ukraine.

The article deals with the social and political circumstances of the process of formation of Narodny Rukh of Ukraine, and analyzes the party press publications on the activities of this organization.